

TRANZICIJSKE REKONFIGURACIJE BOŠNJAČKOG IDENTITETA U ROMANU "PAUČINA" SAMEDINA KADIĆA

Vedad SPAHIĆ

UDK 821.163.4(497.6)-31.09

SAŽETAK: Recentne konfiguracije bošnjačkog identiteta u romanu *Paučina* Samedina Kadića analizirali smo shvatajući identitet kao dinamičku kategoriju tj, kao učinak mreže sukobljenih diskurzivnih režima. Roman je kao cjelina posvećen ovom tematskom kompleksu, ali se rečena dinamika zornom prikazuje u nizu literarno uspjelih fragmentarnih mikro cjelina koje se, prema modelu *mise en abyme*, nude kao svojevrsni ključevi za dubinsko čitanje romana. Islam je komponenta koja se nalazi u centru Kadićeve identitarne konstrukcije, zamišljene po solarnom modelu, zahvaljujući kojem cijeli roman funkcionira kao svojevrsni astrolab koji skenira kolektivitet ali i različita pojedinačna "tijela" (osobnosti) i utvrđuje različite parametre – udaljenost od centra, ugao, veličinu, oblik i pomjeranja orbitalne putanje. Pri svemu autor se trudi da sam centar, ma koliko neupitan po sebi, ne ostane privilegiran nekakvom skolastičkom protekcijom i aboliran od kritičkih pogleda i propitivanja, štaviše islam je za Kadića ideja koju je uvijek iznova neophodno potvrđivati, u svim situacijama i na sve, konvencionalne i avangardne, načine. Osvješćujući vlastitu subjektivnu poziciju autor temeljito dekonstruira tradicionalne identitarne metanarative.

Ključne riječi: identitet, poststrukturalizam, Bošnjaci, tranzicija, dinamička kaleidoskopska struktura, dekonstrukcija identitarnih metanarativa

Doista, identitet nam se otkriva samo kao nešto što treba izumiti a ne otkriti; kao meta napora, "cilj"; kao nešto što još treba graditi od samog početka ili odabrati između ponuda koje stoje na raspolaganju i onda se boriti za to i zaštititi to s još borbe – premda, da bi se "pobijedilo", istina neizvjesnog i zauvijek nepotpunog statusa identiteta mora biti i često biva zatomljenom i tegobno prikrivanom.

Zygmunt Bauman

Unutar trendovski prepoznatljivog narativa o susretu Pisca i Lika, Samedin Kadić je u romanu *Paučina* (Sarajevo, 2013.) uspio se izdići iznad poetoloških klišeja i ispričati zanimljivu priču o

dječaku, adolescentu, softi, mladom imamu, studentu filozofije i piscu Emiru, koji pokušava objaviti svoju prvu knjigu. Pri tom dolazi u sukob sa jednim od prototipova lika iz svoje pripovijetke, što poprima elemente krimi priče, koju tako vješto pridržava od proklizavanja u trivijalni diskurs refleksivno-eruditinim dionicama, metaproznim autotematizacijama na fonu nepresahle diskusije o odnosu fikcije i faktografije te tarantinovskom ironičnom mješavinom humora i nasilja ispunjenom aluzijama, citatima odnosno parafrazama referentne lektire, poznatih filmova i popularne kulture.

Sama tema o životu svršeni-ka Gazi-Husrevbegove medrese i

intelektualca sa aspiracijama ka pisanju čiji se juvenilni ideali traženja sreće u životu kroz "savršenu sintezu pobožnosti i znanja" sudaraju sa otužnom zbiljom, otvorila je mogućnost kritičko-satiričkog pogleda na muslimansku inteligenciju ali i čitav čaršijski mentalitet kao jedan od derivata nacionalnog identiteta Bošnjaka. Razuđeni registar "osobne enciklopedije" glavnoga junaka uokviruju: autsajderski korijeni, ruralno porijeklo, status šehidskog djeteta, odrastanje u sarajevskom suburbanom miljeu, formalno vjersko obrazovanje, pop-kultura, kulturna ostvarenja svjetske kinematografije, beletristička i filozofska literatura... Na tim osnovama

dizajnirana svjetonazorska vizura polazište je iz kojeg autor ironizira spregu politike, ideologije i pripadnih im diskurzivnih praksi, a potom i kompleksnu tektoniku dodira i srazova vjerskog i sekularnog ("Uče ezani, svjedočeci jednoću Boga u dolini zlatne teladi."¹), čineći to sa sviješću da grebe po ranama koje teško da će ikada zarasti.

Zapravo centralna Kadićeva tema su recentne/tranzicijske konfiguracije bošnjačkog identiteta, tema koju razvija briljantnim metonimijskim zasijecanjem u paradigme bosanske društvene zbilje, razobličujući tobožnje tačke oslonca naše identitetske novogradnje, tē "paučine za koju mislimo da su stijene". Piščeve tematske preokupacije svojim sunovraćanjem ka unutarbošnjačkim stratumima utoliko predstavljaju akviziciju u odnosu na kraj prošlog stoljeća kada se padom Berlinskog zida započeta "potraga za autentičnošću naših identiteta odvijala relacijski, u odnosu na druge. Slijedeći dinamiku *ja* i *ne-ja* trebalo je ograditi vlastiti prostor i iz njega odstarniti *ne-ja*². Fokusrajući se na bošnjačko-muslimansko prvo lice plurala Kadić aplicira koncept identiteta kao promjenjive kategorije, čija se dinamika odvija na sjecištima vladajućih, nastajućih i rezidualnih silnica, i obilježena je njihovim antagonizmom i sukobom. Sukladno tome i prostor kulture funkcionira kao raspršeno, pluralno polje stalne borbe za prevlast, u kome ničemu nije garantirana dominantna pozicija. Spolnim, rasnim, vjerskim, ideološkim, klasnim i inim odrednicama razapeti identiteti, prema takvom u osnovi poststrukturalnom konceptu, poimaju se kao složeni i promjenjivi učinci mreže sukobljenih diskurzivnih režima. Identiteti stoga i nisu ništa više od privremenih položaja u toj mreži.

Bezuspješni pokušaji da objavi svoju prvu knjigu posljedica su nekvalificiranosti glavnog junaka da participira u klijentelističkim shemama

koje su usvojene kao pravilo ponašanja u postkomunističkim tranzicijskim društvima. Klijentelizam kao pojava u središtu je tzv. neopatrimonijalnog socijalnog identiteta svojstvenog predstavnicima političke klase koja dosegnuti društveni položaj zlorabi kao da je naslijeđen ili kao da je privatno vlasništvo. Debitant u toj neformalnoj kongregaciji opskurnih "biznismena" i intelektualnih demagoga Emir Žaranići je dovoljno atraktivan klijent niti pristaje na inicijaciju koja podrazumijeva koruptivni model "samofinansiranog izdavaštva", koje, kao i sve ostalo u tom svijetu, funkcionira na principu usluga i protivusluga:

"Jedan polupijani izdavač mu je rekao: 'Izdao bih ti knjigu da me nisi pitao da ti 'objavim knjigu'. Samo Allah objavljuje'. Drugi mu je ponudio ovakav dogovor: treba da nešto skrivi i ode u zatvor, tada će se dići prašina i knjiga će se prodavati, a kad cijeli tiraž ode, izdavač će potegnuti veze, obezbijediti najbolje advokate i vratiti ga na slobodu. Emir je pokušao kazati koju pametnu, da se živim nastupom izdvoji iz mase piskarala, ali ga je izdavač prekinuo:

"Sine, ja kad hoću pričati s nekim pametnim – ja pričam sam sa sobom."

Treći bi mu je objavio samo da je Emir u tom trenutku imao tri hiljade da mu posudi. Četvrti mu je ponudio prolazak na jednom konkursu, ali je i tražio 805, što je tiraž svodilo na dvadeset i pet primjeraka.

Stvari sa "Tautologijama" su išle toliko sporo da je često padao u pravi očaj. Profesor Bosnić ga je uvjeravao da radi punom parom da knjiga izađe, ali bilo mu je već muka od profesorovih dječijih euforija." (str. 42.)

Uz neupitnu integralnu posvećenost tematskom kompleksu bošnjačkog samorazumijevanja, dinamiku identitetskih rekonfiguracija Kadić čini zornom u nizu literarno uspješnih fragmentarnih mikrocelina koje se, prema modelu *mise en abyme*, nude kao svojevrzni ključevi za dubinsko čitanje romana. Riječ je, u pravilu, o opisima čiji mimetički postav slabi u

korist metonimijskih posuvraćenja na fonu naznačenih strukturno-semantičkih prioriteta: često kao osoben vid antropomorfiziranog pejzaža gdje se krajolik javlja kao svojevrсни identitetski kaleidoskop, sa širokim raspetostima i antagonizmima karakterističnim za recentnu tranzicijsku fazu konfiguriranja:

"Ezan, čiji je izvođač davno preselio, oblepršavao je oko neumivenih, nezainteresovanih zgrada poput duše što traga za svojim uspomnama." (str. 58.)

"...ona topla i prelijepa prljavština akšama u sarajevskom predgrađu. Na jugu su ciganske čerge, šljake, smetlišta, sablasne buktinje, paganska muzika, polja i šume, a na sjeveru plamti nebo, džehenemski iznad ništavila grada. Potom uče ezani, svjedočeci jednoću Boga u dolini zlatne teladi." (str. 33.)

Ili u parter varijanti opisa Stupske pijace koja još transparentnije svjedoči o srazu novonastajućih, vladajućih i rezidualnih silnica kao modelu preslagivanja identitetskog kaleidoskopa. Raznovrsne skupine (u opisu sinegdohički reprezentovane kroz različite "uloge"), osviješteno ili spontano, u stalnoj su napasti da svojim partikularnostima privremeno daju funkciju univerzalne predodžbe. Aksiom funkcioniranja modela je poimanje zajednice kao entiteta koji je lišen jedinstvenog odredbenog razloga, s kliznim, pomičnim horizontom na kome se uspostavljaju odnosi između dominantni i margine.

"Sve je vrvjelo od ljudi. Muškarci i žene, studenti i đaci, što su se vraćali kućama s posla i traženja posla, iz škola, bolnica i pijaca, cjenkali su se s bučnim, veselim prodavačima CD-ova. Kupovane su igrice, porničički, mp3 kompilacije ex-yu muzičara svih žanrova. Dva policajca su se vrmzala oko kladionice, upoređujući listiće svojih prognoza s listićima bubuljičavog srednjoškolca. Prođe jedan kabriolet iz kojeg je treštala muzika, dok su se tri mangupa, što su sjedila u autu, kreveljila prolaznicima. Kabriolet je pulsirao kao srce u koje je ušpricana doza heroína. Jedna nana je bezuspješno pokušavala doznati

¹ Svi navodi iz romana u naslova rada prema Samedin Kadić: *Paučina*, TKD Šahinpašić, Sarajevo, 2013.

² Nikola Petković: *Identitet i granica*, Jeksenski i Turk, Zagreb, 2010, str. 25.

da li prodavač CD-ova ima kasete s mevludima.” (str. 64-65.)

Funkciju upućivanja na vlastito identitarno rodoslovlje i dijaloškog “natjecanja” sa konkurentskim okruženjem ima i opis enterijera Emirovog doma, koji bi se dao čitati i kao negativ/replika znamenitog opisa unutrašnjosti gradske begovske kuće u Kulenovićevom eseju *Iz smaragda Une*³:

“Kuhao se kupus na šporetu, kroz čiju je napuklu platu vatra mljackajući plazila jezik. Do lonca s kupusom poskakuje šerpa s kompotom, a na samoj ivici je čajnik pun iskuhalih šipuraka. U beživotnom frižideru nagurane flaše sa sirčetom, sokom od ribizli, tegla pekmeze od jabuka, suhe kosti za grah. Pored je plastično bure turšije od trnjina. Iza kauča je hrpa knjiga, dovučena jednog januarskog jutra ove godine iz srušenog skladišta “Svjetlosti”, što kisne i truhne na ničijoj zemlji, između Butmira i Iliđe.” (str. 105.)

Promatran u cjelini identitet naspoljetku postaje pitanje statusa i učinka njegove zanijekane margine, potisnute drugosti, prikrivenog zazora. Iz te tačke glavni junak *Paučine*, kao intelektualno disponiran lik, u romanu narativno srastao sa autorskim ekstradijegetičkim pripovjedačem (po prilici i sa samim autorom), nastupa posve osviješteno, pogotovo u onim situacijama kada se neposredno suočava s predmetnom problematikom. Najizrazitiji primjer je pokušaj dekonstrukcije tradicionalnog bošnjačkog metanarativa o sarajevskoj čaršiji kao ovjerodostojenju metafizike prisustva i poretka simbola koji se temelji na autoritetu centra. Mit o čaršiji sažet je u izjavi nekog starogradskeg efendije:

“Na koncu konca, čaršija je jamačno mjesto islama, sevdaha i behara; čaršija je mjesto gdje u masi ljudi pulsira jedno isto srce, sarajevsko, a bosansko i hercegovačko”. (str. 59.) Po srijedi je svojevrsni bris esencijalističkog, protežnog i integralno pretendirajućeg (čija je srčika *duša čaršije*) kulturalnog konstrukta, onoga što su Herder i Fichte teorijski promišljali kao očitovanje *Volkgeist-a* i što prethodi i usisava sve potonje identitete i razlike koje bi se kao *esprit de clocher* u vremenu mogle javiti. Odgovor je dat u ime Emirove majke, koja čaršiju inače zaobilazi u širokom luku, dakle iz pristranog subjektivnog položaja, tj. one fokalizacijske tačke koja naturalizira i povišenu emocionalnu intonaciju:

“Šta da radi ovdje? Šta će joj čaršijski islam, sevdah i behar? Ima ona svoj islam, svoj autentični životni karasevdah. ... Čaršija je samo bazar gdje su seljaci razmjenjivali robu, mjesto gdje se ljeto prodavalo u jesen i zimu. Kada je podigla bedeme i zaokružila se u utvrdi, kada je ušla u pjesme i pustila korijenje, postala je nedosanjana utopija sterilnih, samoukidajućih porodica koje za ljetnih zapara, blijedno i s porazom posmatraju punokrvne momčine s ovdašnjih planina i smišljaju čaršijsku povijest, čaršijski islam, sevdah i behar, s kojima su tobože direktno vezani”. (str. 59.)

Dekonstrukcija uvijek pokazuje prisustvo odsutnosti, trag! Izvorni trag nije nikada trag prisutnosti nego uvijek trag odsutnosti. Dekonstrukcija u stvari izvlači na vidjelo ono što je skriveno, otkriva praznine i protivriječja. Neovisno o svjesnoj namjeri i volji autora, diskurs uvijek sadrži i nešto drugo, priča svoju priču. Ali,

ovo načelo važi za obje subjektivne pozicije, za oba u konkretnom slučaju suprotstavljena diskurzivna režima, kao i prostor između njih. Drugi se položaji mogu pokazati fikcionalnim konstruktima samo s položaja koji je sebi osigurao “prirodnost” (majčin islam je *autentični, životni*) ali i izvjesnu deklinaciju u status (nekog potonjeg) artefakta diskursa moći. Prešutna ili “žargonom autentičnosti” samolegitimirana naturalizacija vlastitog identiteta je cijena denaturalizacije tuđih. Tako se suočavamo s onim što poststrukturalistička teorija označava pojmom *clôture*, s implikacijom da svako prevladavanje metafizike nužno uključuje njeno obnavljanje, a što, u krajnjem svaki identitet osuđuje na kontingenciju, suspendirajući pravo svih njegovih palijativnih hegemonijskih tvorbi da u procesu neprestanog nadodređivanja, premještanja i uzajamnog potkopavanja potražuju ikakav drugi izvor valjanosti osim osnovice moći na kojoj počivaju. U ravni povijesnog ozbiljenja nikada i nije svjedočeno šta drugo do činjenice da su sva dostupna sidrišta moći, zakona i etičkih načela uvijek bila pod upravom parcijalno obuhvatnih, pristrasnih identiteta, koji su generirali podjele⁴, predstavljajući se, u pravilu, superiornim ali dušebrižnim, integralno perceptivnim i ovlaštenim za provedbu “uljudbe” tj. asimilacije neotesanih ali biološki potentnih “dijalekata”, nužnih za samoodržanje i vitalitet zajednice – “punokrvnih momčina s ovdašnjih planina”. Uloge se, dakako, ovisno o historijskim okolnostima, mogu i obrnuti. Dovoljno se prisjetiti perioda

³ “U ovom svijetu, pred kućnim pragom svi spoljni tragovi ostavljaju se sa obućom. Unutra je stalna sutonska tišina, govor je ispod glasa, zidovi bez šara i slika, samo na ponekom visi, levha. To je neki, uokviren, kaligrafski ispis iz Kur’ana. Sećija, šiljteta, čilimi, mangala, na zidu pustećija (ovčije runo na kojem se klanja) – odaje su bez mnogo namještaja, kao kraljevske dvorane, kao da se hoće prostor i u njemu ljudski lik, a stvar samo kao njegova pozadina. U jednom uglu je nešto kao izrezbaren i neobojen ormar, to je musander: tu se

poslije svake plotne noći mora okupati, da bludna aroma ne ponesreći dan koji je svanuo. Donesena pod osmanskim alaj-bajracima, kuhinja je ovdje zrela vizantijska, kult jedan kulinarski prilagođen domaćoj biljci i životinji. Kumrija i lastavica pod strehom opomena su protiv grehote, badem i trešnja – procvati poziv da se još jednom živi.” (S. Kulenović: *Iz smaragda Une*, u *Eseji*, Sabrana djela Skendera Kulenović, Bosanska riječ, Tuzla, 2010, str. 221.)

⁴ Ipak sam čin demistifikacije mogao bi se

u daljem toku rekonfiguracije identiteta pokazati dragocjenim ukoliko *topos čaršije* i drugi slični posvećeni topoi budu obuhvaćeni procesom koji se u teoriji označava kao pretvorba *sacred places* u *living spaces*. Pod *životnim prostorom* podrazumijeva se mjesto dobrih šansi za sve u pluralnom kontekstu društvene i kulturalne dinamike, nasuprot esencijalističkom životnom mitologijom inauguriranih *svetih mjesta* kao tobožnjeg *privodnog prostora* privilegiranih skupina. Pogl. Nikola Petković, navedeno djelo, str. 234-235.

liberalizacije titoističkog režima, popuštanja i traženja mjesta u sistemu za tzv. pošteni inteligenciju. Jednako vrijedi i za postmoderne "male priče" koje su postajale sklone istom dogmatskom zakonu mišljenja kad su ustrajavale na vlastitoj samozakonjernoj logici valjanosti.

U dobroj mjeri svjestan rečenog autor, kako bi prevenirao silinu mogućih primjedaba na slijepe mrlje zauzetog (p)referentnog položaja, nastoji iz različitih uglova osvijestiti subjektnu poziciju svoga junaka ne tajeći posrnuća koja ovaj doživljava na postajama i životnim izazovima svoga bildungsromana. A sve se odvija u amplitudama koje "liče na Sindibadova putovanja: oduševljeno plovljenje ka dunjaluku i panično vraćanje natrag". *Te odlaske i povratke* Kadić umije literarno uobličiti na svoj prepoznatljiv način:

a) *odlasci*: "Mi softe, umjesto da oči prolijevamo nad Kur'anom i zbirakama hadisa, izbjegavali smo namaze: smjerno bi izašli kroz vrata medrese i u mjesto na džamijsku lađu, vješto bi se utopili u blještavoj bujici Ferhadije." (str. 48.)

"Ustani sa suncem, savjetovao ga je u Medresi jedan duhovni učitelj; i ustajao je mjesecima, glumeći oduševljenost vlastitim postojanjem; ali više nije znao šta raditi nakon što ispije šerbe sunčeva izlaska. Sunce ode svojim putem, a on se skljoka u toplu močvaru snomorica." (str. 41.)

b) *povratak*: "U tom trenutku shvatao je da je suština Kur'ana u jasnom, takoreći banalnom, da je nedodirljiva jedino hegemonija usamljenog čovjeka što bolan, kroz maglu i isparenja, ide prema svom mesdžidu, svojoj Kući mira. I da je oprost

samo tamo gdje ga čovjek u svojoj mucu prepozna."

Nijednog momenta ne dolazi u pitanje islam kao komponenta u centru identitetske konstrukcije, zamišljene po solarnom modelu, zahvaljujući kojem cijeli roman funkcioniše kao svojevrstni astrolab koji skenira kolektivitet ali i različita pojedinačna "tijela" (osobnosti) i utvrđuje različite parametre – udaljenost od centra, ugao, veličinu, oblik i pomjeranja orbitalne putanje. Rad astrolaba prikazuje npr. a) analiza razlika između ramazanskog ponašanja Bošnjaka tokom rata i poslije rata ili b) analiza pojavnih oblika bošnjačkog dijasporskog identiteta:

a) "Možda se ne radi prosto o tome da nam Bog više treba u ratu nego u miru, niti o materijalističkoj hipotezi kako je asketizam neke populacije nepogrešiva mjera njihovog siromaštva, koliko o jednom specifičnom zajedništvu koje rat stvara među ljudima. Post je bio popularan, u svakom slučaju neuporedivo više nego prejedanje. Osim toga, kada se već umiralo zbog vjere, zašto je onda ne prakticirati i dati, ne svečani, nego bilo kakav smisao vlastitoj smrti?" (str. 85.)

b) Starosjedoci su oni koji su prije rata stigli u Švedsku. Ne jedu hljeb, ne piju bosansku kahvu, ne idu na koncerte, nisu previše ljudi za reprezentacijom. S druge strane tu su izbjeglice koje čuvaju izvorni identitet, prigovarajući starosjedocima da su se pošvedili. Hana i Džemal su u Malmö stigli još dok su tikve cvjetale. Sada uživaju u penzionerskim danima. Hana ide u džemat, a Džemal, ovisnik o internetu, ne podnosi svađalački ambijent

džemata, pa svoju vjernost zajednici ograničava na godišnju članarinu. (str. 31.)

Pri svemu autor se trudi da sam centar, ma koliko neupitan po sebi, ne ostane privilegiran nekakvom skolastičkom protekcijom i aboliran od kritičkih pogleda i propitivanja, štaviše islam je za Kadića ideja koju je uvijek iznova neophodno potvrđivati, u svim situacijama i na sve, konvencionalne i avangardne, načine. Božja Objava uvijek ima ljudsko lice i to ono kakvo se vidi iz parter perspektive: "Poslije svih hadisa i zanosa, ostane samo čovjekov psihološki profil, sa sedimentima želja, trauma, i, budimo realni, mogućnosti" (str. 49.). Protegnuto na društveni plan to implicira da vjera nije apriorij koji ima ili može steći status metaidentiteta, najopćenitijeg, najopsežnijeg identiteta koji će svemu, poput sunca u solarnom okruženju, bezuvjetno podariti "svjetlo" tj. značenje i svrhu, svodeći ga na distinkcije slučajeva ili egzemplifikacija.

Balansiranje u orbiti je, dakle, i pitanje osobnosti. Na toj razini ne postoji gotovo nikakva garancija održanja, naprotiv u bosanskom tranzicijskom kontekstu izvjesnija su iskakanja, krajnosne elongacije i vrtloženja u koja je uhvaćen Džo, prototip junaka Emirove pripovijetke i *spiritus movens* avaryjevskog⁵ zapleta na kojem počiva fabula *Paučine*. Nasuprot bosanskom socio-kulturalnom polju nestabilnom i punom divljih izazova, stabilna društva, kakvo je Švedska, gdje Emir dobija honorarni ramazanski angažman, pripitomljavaju i konvencionaliziraju kušnje čak i u prostorima gdje takvi činovi, barem nama, izgledaju kao puhanje na hladno⁶:

"Udoše na Fakultet za teologiju i kulturu religija gdje Harun, kao doktorand, ima svoju kancelariju.

⁵ Roger Avary (1965.), američki producent i scenarist. Dobitnik je Oscara za scenarij Tarantinovog filma *Pakleni šund* (1994.)

⁶ Uprkos svemu i u okcidentalnim društvima danas, po mišljenju Zygmunta Bauman, svaka je pripadnost, svaka zajednica

"slična Janusovu licu – krajnje dvosmislena pojava, voljena i omrzuta, privlačna i odbojna. Jedan je to od najopsežnijih, najviše zapanjujućih i najiritantnijih od svih ambivalentnih odabira se kojima se dnevno suočavamo" (Z. Bauman, *Identitet*,

Naklada Pelago, Zagreb, str. 54.). Ovakva mišljenja bitno, iznutra i suštinski, mijenjaju još od Claua Lévi Strausa prihvaćenu opreku na "hladne", stabilizirane i "vruće" – kulture korjenitih, naglih i dramatičnih promjena.

Tačno ispred je velika korpa s besplatnim kondomima. Iako je postio ili baš zato što je postio, to šarenilo gumica, kao neočekivan koncentrat svih dunjalučkih kušnji, poremeti mu mir, podsjećajući ga na seks.” (str. 36.)⁷

U izazovnijim i izmičućim domicilnim relacijama pali softa Džo funkcionira kao neka vrsta Emirova alter-ega; iz istog je ruralno-prigradskog miljea, istog obiteljskog statusa (šehidsko dijete), bio je u istom obrazovno-odgojnom programu, u istim društveno-kulturnim okolnostima (tranzicija), pun je energije ali uskraćen za mehanizme balansiranja i ne može se izboriti sa poteškoćama koje Paul Ricoeur naziva *l'ipséité* – suvislošću onoga što ga razlikuje od drugih, i *la mêmète* – dosljednost i trajanje identiteta kroz vrijeme. Neki autori drže da se u ovakvim slučajevima i ne radi o identitetu nego o identifikaciji. “Ostvarenje identiteta koje preskoči spoznaju u pravilu je identifikacija koju se pogrešno naziva identitetom i čija je stabilnost, upravo zato jer je preskočila definiciju koncepta, tek privremena”⁸. Po srijedi je dijagnosticirana, teorijski opisana, u današnjem svijetu nestalnosti, spektakla, potrošačkih, opscenih i fundamentalističkih izazova sve prisutnija pojava strelovitog smjenjivanja i smanjivanja očekivanog životnog vijeka većine preuzetih identiteta, a čija je osnovna karakteristika fluidnost budući da (fluidi) ne mogu dugo zadržati oblik i neprestano se preformatiraju pod uticajem i neznatnih sila. Lik ovoga mladića zapravo je jedan nešto ekstremniji varijetet globalnih trendova snižavanja cijene vrijednostima kao što su stjecanje i zadržavanje navika, lojalnost uspostavljenim običajima, snošljivost prema rutinskim i repetitivnim uzorcima ponašanja, spremnost na odgađanje zadovoljstva, stalnost potreba...:

“Džo napušta askezu i posvećuje se sjaju dunjaluka. Nastavlja da citira hadise, ali ne u da'ijeske, već u snobovsko-švalerske svrhe. ... A hodže, sa svojim merhametom, sa uvijek napola pruženim korakom, smatrao je usudom ovog naroda. Nije želio biti neka hodžinska međufaza.” (str. 50.) ... “Bio klošar, pa postao vehabija, pa se, u nemoći da prati tempo nametnute nemilosrdne ljubavi, vratio u kurvare s nadom da, kada potroši repertoar bezobrazluka, ponovo postane vehabija. Ili je, prosto, previše puta gledao “Pulp Fiction”, samo ga malo islamizirao.” (str. 63)

Kadić nipošto ne zanemaruje prelasku s individualne dimenzije identiteta na njegovu kodifikaciju kao društvene konvencije (konfekcijski identitet). Uočeni mehanizmi tranzicijskog balansiranja, prilagodbe i akulturacije na kolektivnom planu zasićuju paletu identitetskog kaleidoskopa tonovima (turbo)folklorizacije i medijske erozije kulturno-tradicijskih toposa jezikom potrošenih označitelja svedenih na retoričku bižuteriju. Kadić apostrofira prigodni bajramski vokabular kao primjer zagušivanja pa i obesmišljavanja perenijalne vjersko-obredne, potom i svetkovinske, intimno-porođične i socijalne svrhe islamskih blagdana: “...s televizije šište mrske mu sintagme, kao što su: miris avlija, šapat šadrvana, miruh Bosne, bajramska sofru, u hladu đulistana, rodbina na okupu, ljepota bajramske sreće” (str. 67.). Drugi dan Bajrama, Dan šehida preinačen je u politički performans “žalobni ceremonijal, tugaljivi općinski tevhid, taktičko ridanje” čiji su centralni likovi “kri-novi od zlata odnjegovani u toploj vlazi podruma”, a Blagajski mevlud u kič paradu kojom se razliježu “zvukovi jeftino sklepanih pjesama koje nazivamo najljepšim imenom – ilahijama”, s neizostavnom vašarskom rekvizitom: ringišpilom, dušecima i

lastikama s kojim se narod baca u zrak i mnoštvom preznojenih “žena polupokrivenih, utegnutih, kratkih suknji i mahom bez rukava”. U sav taj banalni turbo-folklor i trivijalne situacije kroz koje glavni junak prolazi impostirane su eruditne i pop-kulturne reference te lirsko-refleksivne dionice, koje jesu danak određenoj poetici (postmoderna sklonost “kratkim spojevima masovne i visoke kulture), ali se ponekad više doimaju kao Kadićeve samolegitimacije/osigurači/držači za vlastitu superponiranu svjetonazorsku platformu. Scenu slučajnog susreta sa dječacima koji na laptopu gledaju Severinin pornografski uradak, a jedan od njih, “s dresom Barcelone, možda dvanaestogodišnjak, tiho komentira: “Hrvatice su zakon”, poentirat će riječima:

“Ritam golih tijela na jahti, zapluskivanoj morskim talasima što su stvarali iluziju bešike, spajao se sa prljavštinom oktobarskog vjetra, truleži i reverzibilnošću prostaštva, ističući nešto specifično lokalno, nekakvu rastakajuću banalnost, nekakvu sveobuhvatnu uzaludnost.” (str. 74.)

Ili, kada prilikom davanja izjave u policijskoj stanici vidi poster na kojem Kojot s leđa obljubljuje Pticutrkačicu, od banalnosti će se odbraniti refleksijom koja zadržavajući banalnu retoriku dekodira arhetipska značenja crtića. Ponekad možda i malo pretjeran trud, iz straha da mu se kao intelektualcu i piscu ne povjeruje. Bezrazložno, jer Samedin Kadić, osim što je iznimno perceptivan promatrač savremene društveno-kulturne scene, definitivno spada među autore koji pružaju rijetko zadovoljstvo susreta sa najprefinjenijim literarnim tretmanom tema zasićenih uznemirujućim dvojbama i izborima koji nam se stalno vrzmaju po glavi ili motaju pred nosom a koje ovdašnji pisci najradije zaobilaze.

⁷ U izivljenim ili stabilnim društvima, u kojima je niža frekvencija rekonfiguracija identitarnog kaleidoskopa, nezaglađeni rubovi suprotstavljenih diskurzivnih režima postali su

“manje oštri i manje ozljeđuju, izazovi su manje porazno nadmoćni a posljedice manje iritantne. Može se čak početi svugdje osjećati *chez soi*, “kod kuće” – ali cijena koju za to valja platiti

jest prihvatanje da se nigdje neće biti potpuno i istinski kod kuće” (Zygmunt Bauman: *Identitet*, Naklada Pelago, Zagreb, 2009, str. 18.).

⁸ Nikola Petković, *ibidem*, str. 27.

Izvori i literatura

Bauman, Zygmunt: *Identitet*, Naklada Pelago, Zagreb, 2009.
 Biti, Vladimir: *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000.

Kadić, Samedin: *Paučina*, TKD Šahin-pašić, Sarajevo, 2013.
 Kulenović, Skender: *Iz smaragda Une, u Eseji*, Sabrana djela Skendera Kulenović, Bosanska riječ, Tuzla, 2010.

Petković, Nikola: *Identitet i granica*, Jenesski i Turk, Zagreb, 2010.

الموجز

إعادة تشكيل الهوية البوشناقية في المرحلة الانتقالية في رواية «بيت العنكبوت» لسامدين قاضيتش

وداد سباهيتش

قمنا بتحليل إعادة تشكيل الهوية البوشناقية في رواية «بيت العنكبوت» لسامدين قاضيتش، معتبرين الهوية فئة متحركة أي أنها نتاج شبكة من النظم الخطابية المتصارعة. والرواية بمجملها مخصصة لهذا المركب الموضوعي، لكن الحركية المذكورة تبرز في سلسلة من الوحدات المقسمة الناجحة أدبيا والتي تقدم – وفق نمط «وضعت في الهاوية» – على أنها مفاتيح لقراءة متعمقة للرواية. والإسلام هو العنصر الموجود في مركز بنية الهوية المتخيلة حسب النظام الشمسي، وبفضل ذلك توظف الرواية وكأنها إسطرلاب يسبر المجموعة «والأجسام» المنفردة المختلفة (الخصائص) ويحدد المقاييس المختلفة – كالبعد عن المركز، والزوايا، والحجم، والشكل، وتحولات المسار المداري. وفي هذا كله، يجتهد الكاتب لكي لا يبقى المركز – مهما ضعفت أهميته – مفضلا بنوع من الحماية بالتمسك الشديد بالتقاليد، ومعفيا من النظرات الناقدة والمتفحصة، بل إن الإسلام عند قاضيتش فكرة لا بد من تكرار إثباتها على الدوام، في جميع الظروف وبكل الطرق التقليدية والظليعية. إن الكاتب، بإيقاظه لموقفه الذاتي، يفكك السرديات الكبرى للهوية حتى الأساسات.

الكلمات الرئيسية: الهوية، ما بعد البنيوية، البشائقة، مرحلة التحول، البنية المشكالية المتحركة، تفكيك السرديات الكبرى للهوية.

Summary

TRANSITIONAL RECONFIGURATION
 OF BOSNIAK'S IDENTITY IN NOVEL
 "PAUČINA"(COBWEBS) BY SAMEDIN KADIĆ

Vedad Spahić

We here analysed recent configurations of Bosniak identity in Samedin Kadić's novel *Paučina* (Cobweb), comprehending identity as a dynamic category, that is as an effect of a web of conflicting discursive regimes. The novel, as a whole, is dedicated to this thematic complex, but the mentioned dynamics is clearly evident in a chain of literary-effective, fragmented micro-units, which are offered in the form of *mise en abyme*, as a kind of keys for inner reading of the novel. Kadić takes Islam as the central component of identity construction, conceived as per solar model that makes the whole novel function as a sort of astrolabe that scans the entire collectivity, but also various individual 'bodies' (personalities) and establishes varying parameters – distance from the centre, angle, size, shape, and changes of orbital path. In all this the author tries to ensure that the centre itself, however indisputable it is, does not remain privileged by scholastic protectionism of any kind nor exempted from critical views and questionings, moreover, for Kadić, Islam is the idea which requires perpetual confirmation, in all the circumstances and in all possible conventional and avant-garde ways. Aware of his own subjective position, the author gives a detailed deconstruction of traditional identity metanarrative.

Key words: identity, post-structuralism, Bosniaks, transition, dynamic kaleidoscopic structure, deconstruction of traditional identity metanarrative